

Doksanıncı Yılında LOZAN

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV

Yaklaşık on beş yıl önce 1. Dünya Savaşı bağlaştığımız Macaristan'ın başkenti Budapeşte'yken, Kapu (Türkçede "Kapu") dergisi yöneticisi bana büyük bir coşku içinde şu soruyu sormuştu:

"1914-18 Savaşında Almanya, Avusturya, Macaristan, Osmanlı devleti ve Bulgaristan olarak topluca yenildik ve kazananlar her birimize hiç de haklı olmayan birer antlaşmayı (*Versailles, St. Germain, Neuilly, Trianon ve Sèvres*) zorla imzalattırdılar.

Bunlar arasında yalnız siz Sevr'i reddedip onun yerine Lozan'ı kabul ettirebildiniz. Koca Almanya bile hiçbir şey yapamazken, bu mucizeyi nasıl başardınız? Bunu hemen yazıp basılmak üzere bize yollayabilir misiniz?" Ankara'ya döner dönmez (sanırım 16 sayfalık) bir yazı hazırlayıp gönderdim. Bir Balkan dergisinde basıldığını sonra gördüm.

Mucizenin sırrı çok kısa olarak şuydu:

İstanbul'daki hükümet işgâlcilerle işbirliğini sürdürdü dursun, Ankara yönetimi (1) bir yandan yöresel başkaldırmalar, silâh sağlama zorlukları, parasal engeller ve **Çerkez Ethem ihaneti** gibi sınırlamalara karşın muntazam orduyu kuruyor, (2) öte yandan önce geçmişte on üç kez savaşmış olan Rusya'nın yeni iktidarıyla ve Sakarya zaferinden sonra da eski düşmanlarından Fransa ile antlaşmalar yapıyor, (3)

Yunan ordusunu da savaş alanlarında art arda yenilgilere uğratiyordu. Bu mucize olağanüstü bir önderin başı çekmesiyle halkın, askerinin ve diplomasinin uyumlu bir zaferiydi. Dünyanın ve Sultan-Halife çevresinin beklemediği, giderek istemediği bu başarının baş mimarı **Mustafa Kemâl** İstanbul'a askerlikten istifa mektubunu yolladığında, gerçekte halkın desteğine ve kendinin örgütçülük yeteneğine güveniyordu. Anadolu'ya geçenlerin tümü O'nun önderliğine inanmışlardı. Örneğin, "**On beşinci Kolordumla emrinizdeyim**" diyen **Kâzım Karabekir** de, Hamidiye kruvazörünün unutulmaz kahramanı **Rauf Orbay** da, O'nun en son başbakanı, sonra Demokrat

Parti kurucularından ve kendi anı kitabında “O olmasaydı hiçbirimiz başaramazdık” anlamında yargısını açıkça söyleyen **Celâl Bayar...**

Halkımızın ona olan inancına verilebilecek örnekler de uçsuz, bucaksızdır. Ben başkalarının bilmeyeceği bir örneğin kısaca sözünü etmek istiyorum.

Ünlü ressamımız *Feyhaman Duran*’ın eşi (gene ressam) Güzin Hanımı o seksen beş yaşındayken tanıdım. 1920’lerde nasıl evlendiğini anlatırken, Feyhaman Bey’in ailesiyle konuşmaya geldiğinde, babasının damat adayından işini, gelirini araştırmayıp yalnız “Ankara hükümetini kurmuş olan Mustafa Kemâl’e ne dersin?” diye sorduğunu, “çok beğenirim, desteklerim, umut O’ndadır” diye yanıtladığından, “Öyle diyorsan, kızımı verdim..” diye konuşmayı bitirdiğini aktarmıştı.

Yunan askeri emperyalizmin bayraktarı Britanya’nın desteğiyle İzmir’e çıktığında, kimi Osmanlı kabine üyeleri yalnız “Allah, Allah!” diyebilmişlerdi. Sultan-Halife bu işgâle karşı çıkan Ankara’daki Meclis’in ve onun ordusunun cezalandırılmasından yanaydı. İzmir’e değin her yeri kurtarış Mustafa Kemâl’in 17 arkadaşıyla Samsun’daki üç iskeleden en küçüğüne ayak basmasıyla başlar. Bu anlamda, Samsun yalnız bir kent ya da bir il değil, şanlı bir geleceğin ilk basamağı, uzun bir yolun birinci büyük kilometre taşıydı. Samsun’dan, Erzurum’a, Sivas’a, Ankara’ya, Afyon’a, İzmir’e ve Lozan’a. Bu gurur dolu olayları, içine onlarla bağlantılı kendi anılarımı da yer yer katarak, burada çok kısa biçimde özetlemek istiyorum.

O günlerde, önemsiz bir kukla olan Sultan-Halife bir yana, Anadolucular içinde bile kimi kafalar iki seçenekten birini düşünüyorlardı: ya Amerikan mandası ya da her bölgenin kendi başının çaresine bakması. İlki toptan ölüm, öteki parça parça ölüm. Gömütlüğü andıran anayurtta yetenekli bir ulusun barındığını gözlemlemiş olan Samsun yolcusu yalnız halkımıza güvenerek topluca kurtulma kararındaydı. Bu istenç emperyalizmi sallayan ve sonunda dize getiren karardır.

Sovyet önderine ilk mektubu yazan Mustafa Kemâl’dir. O mektubu ilk kez fakültemin (AÜ SBF) bilim dergisinde ben yayınlamıştım. Başka devlet temsilcilerini ihmal etmeyen de O’ydu. Art arda zaferlerin başkomutanı da O. Örneğin, Sakarya’da bir ulusun egemenlik düşüncesiyle başka bir ulusun istilâ ve yağma düşüncesi 21 gün, 21 gece (22 Ağustos – 12 Eylül 1921) birbiriyle boğuştu. Bu zaferin haberi Asya’ya ulaşınca, Bangla dilinin büyük ozanı Nazrul İslâm, on beş gün içinde “Kemâl Paşamız” başlıklı (kitap boyutunda) uzun bir şiir yazıp Kalküta’da bastırmıştı. Ölüm-kalım savaşımı içinde olduğumuz 1921 yılında bizim bundan haberimiz bile olmamıştı. Ben ozanı ve şiirini Türkiye’de ilk kez 1953’deki bir yazımla duyurdum.

Mustafa Kemâl bir ulusu ölüm döşeğinden kaldırıp dinçleştirdi. Kadere boyun eğmeye alışkın insanları yüreklendirdi, çatırdayan yurdu onlarla birlikte uçurumun kıyısından çekip çıkardı. Lozan’la taçlanan bu mucize üç anakaranın sömürgelerine ve yarı-sömürgelerine örnek oldu. Tarihsel oluşum kurtuluş davasının önderliğini bize vermişti; Curzon’a, Mussolini’ye, Mikado’ya, hattâ henüz Hind’e, Çin’e, Mısır’a, Cezayir’e ya da Vietnam’a değil. Ulusal kurtuluş akımları tarihsel kökenleri yönünden, uluslararası bir çelişkinin, yani sömürgeci ülkelerle sömürge ve yarı-sömürgeler arasındaki ekonomik ve siyasal çatışmanın sonucudur. Ulusal kurtuluş akımları bu çelişkiyi yok etme amacındadır. Bu nedendir ki, yüzlerce, binlerce Asyalı yeni doğan çocuklarına “Mustafa Kemâl” adını verdiler; ben “Mustafa Kemal Paşa” adlı (“Paşa”sıyla birlikte) Hindistan’da bir bakan ve Britanya’da bir sosyal bilimler profesörü tanıdım.

Bu anılarımı Türkiye’de bir dergide ve Londra’da bir kitapta yayımladım.

Ankara Hükümeti'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarındaki diplomasi atılımları başlı başına akılcı ve becerikli dış siyaset örnekleriyle doludur. Eski ön yargıları bir yana koyup yeni Rusya'ya elini uzatarak Doğu cephesinin güvenliğini sağlayan Mustafa Kemâl'di. 16 Mart 1921 Antlaşması Ankara'ya çok şeyler kazandırdı. Orada büyükelçiliğe atanan Ali Fuat Paşa (Cebesoy) anı kitabında bu ilişkilerin türlü yönlerini ilk elden anlatır. Türk Heyeti Moskova'dayken Afganistan'la 1 Martta yapılan antlaşma da Ankara yönetiminin uluslararası sahnede ilk tanınmasıdır. Sakarya zaferi bize Fransa gibi bir Avrupa devletiyle ikinci büyük antlaşmayı (20 Ekim 1921) kazandırdı. İtalya da 2. İnönü zaferinden sonra Anadolu'dan çekilip gitmişti (5 Temmuz 1921).

Ankara Meclisinin orduları İzmir'e girince, onların başkomutanı halkın karşısına sivil giysiyle çıktı. Mudanya Antlaşmasıyla (11 Ekim 1922) savaş bitmiş, siyasal döneme geçilmişti. Son Osmanlı Sultanı Türk ordusu İstanbul'a girerken Britanya zırhlısıyla kaçmış, İstanbul yönetimi böylece ortadan kalkmış, çifte iktidar sona ermişti. Türkiye'yi, bundan böyle, yalnız Ankara temsil edecekti. Lozan'da da öyle oldu. Türkiye orada bütün devletlere ve bir tarihe karşı savaşıyordu. Bunu yapacak olan Türk heyetinin başkanı nı seçmek önemliydi. Gazi Mustafa Kemâl **Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Mudanya Konferansı'nı** nasıl yönettiğini görmüş ve kararını vermişti. Emperyalizm Osmanlı pazarını yitip gitmiş sayamıyor, onu yeniden ele geçirme umudunu besliyordu. Dış dünya Türklere ilişkin düşüncelerini değiştirme yanlısı değildi.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı Britanya'da **Lloyd George'u** iktidardan yuvarlamıştı.

Ama şakakları bile viski sarısı terleyen Kedleston Lordu George Nathaniel Curzon hâlâ kendi heyetinin başkanıydı. Lozan'a gelmeden önce Paris'e uğramış, (birkaç kez başbakan ve cumhurbaşkanı olan) Fransız Raymond Poincaré ve (1922'de İtalya'ya faşist iktidarı getirmiş bulunan) Benito Mussolini ile ortak eylem kararlaştırmıştı.

Ünlü romancımız, büyükelçilikten emekli ve 1930-33 yıllarında Türk Devrimi'nin kuramsallaştırılmasını üstlenmiş olan **Kadro dergisinin yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu** bana bir gün evinde "Osmanlı döneminde bir 'düvel-i muazzama' sözü vardı, ağzına alan tir tir titrerdi; Mustafa Kemâl dönemi bu kavramı yok etti," demişti.

Nitekim ayları kapsayan Lozan tartışmaları sırasında İsmet Paşa'nın direnmesiyle Avrupa'nın kodamanları düş görmekte olduklarını anlayacak, Lozan Konferansının ikinci aşamasına Curzon'un yerine boynu eğilmiş bir Sir Horace Rumbold, Fransız Camille Barrère'in yerine de Maurice Bompard gelecekti. Emperyalizm cephelerde de, diplomasi salonlarında da yelkenlerini suya indirdi.

Ancak, hele başında taraflar birbirinden o denli uzaktı ki, Türk ve Britanya heyetleri ayrı ayrı otellerde kaldılar. Türkler kendilerini, haklı olarak, muzaffer taraf olarak görüyorlardı. Lozan'a ülkenin itibar kazanmasını sağlamak ve bunu belgelemek için gittiler. Türklerin son sözü hep ilk sözü oldu: **Tam bağımsızlık!** Lozan'da temelde iki kamp vardı: Anadolu'da Ulusal Kurtuluş Savaşının yengini Ankara Hükümeti ve onun karşısındakiler. Yeni Türk iktidarı kapitülasyonları, dış borçların dizginlerini ellerinde tutanları ve gümrük köleliğini topraklarımızdan çıkarmağa kararlıydı. Var olma savaşımını barış masasında da kabul ettirecekti.

İsmet Paşa Lozan'a herkesten önce vardı, bir basın toplantısı yaptı ve "beni barış için çağırdılar, geldim, onlar daha gelmediler" dedi. Arada Poincaré ile görüşmek için Paris'e gitti, orada da basın toplantısı yaptı. Daha açılış gününde (21 Kasım) Türk heyeti için ayrılan ikincil yerlere oturmayı

kabul etmedi; Curzon gibileri için hazırlanmış oturma yerlerinin aynısını istedi. Toplantıyı usulen İsviçre Devlet Başkanı açacak, ardından Lord Curzon konuşacaktı. İsmet Paşa, onun kişiliğinde Türkiye arka plâna itiliyordu. İsmet Paşa Poincaré'nin ricasına karşın, Curzon sözünü bitirirken kürsüye doğru yürüdü ve daha ilk anda ön sıraya geçti. Zeki, azimli ve cesurdu. Başkalarının çok kötü bir havadan korkarak yerlerini iptal ettirdikleri bir gün Bern'den Lozan'a uçakla gelmişti. Sovyet Büyükelçisi Vatslav V. Vorovski orada Rusya'daki yeni düzenin düşmanı (Konradi adlı) biri tarafından öldürüldüğünde, otomobilinden Türk bayrağını indirtmedi. Lozan'a kimi Ermenilerin, ayrıca Çerkez Ethem yanlılarının da geldikleri kuşkusu vardı.

Sinir sataşmalarında soğukkanlı bilinen İngilizler karşısında bile İsmet Paşa kazandı. Lord Curzon o nefis İngilizcesiyle yaptığı uzun konuşmalarını İsmet Paşa'nın hiç umursamadığını hayretle görüyordu. Kimi zaman iyi işitmediğini ileri sürerek, birtakım sözlere aldırış etmiyor, yanıt bile vermeğe değer görmüyordu. Sık sık danışmanlarıyla konuşmak istediğini söylüyor, Ankara'yla özellikle Mustafa Kemâl'le temasını hep sürdürüyordu. Mustafa Kemâl çok iyi zamanlama ustasıydı ve yabancıların zaaflarından da yararlanıyordu. Yeni Türkiye'nin baş temsilcisi karşısına çıkanları yordu, yıprattı, tüketti. Şunu da anımsattı:

- ***“Ben Mondros'tan değil, Mudanya'dan geldim.”***

Köprünün altından çok sular (ve kanlar) akmişti.

Eski Osmanlı görüşmecileri kendilerini öteki devletlerle eşit düzeyde görmezlerdi. Meşrutiyet döneminin değerli bir devlet adamı olan Rıfat Paşa Lozan'da İsmet Paşa'nın tavrını değerlendirirken, “biz bunların yüzde-birini bile yapamazdık!” demiştir.

Lozan'da heyetimizin başında ***koşulsuz egemenlik isteğimizi*** korkusuz savunabilecek biri bulunmalıydı; Bu kişi Mustafa Kemâl olmayacaksa, İsmet Paşa olacaktı. Kulağının iyi işitmediğini söylemesine ilişkin olarak, İsmet Paşa'nın eşinin yakın akrabası gazeteci Şinasi Nahit Berker'den dinlediğim bir olayı bu bağlamda özetlemek isterim.

2. Dünya Savaşı'nın son yıllarına doğru başkentimize Britanya'dan gelen resmî kişiler ve gazeteciler, bir akşam yemeği davetinde, uzun masanın en başında oturan o zamanki Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Türkiye'nin savaşa Müttefikler yanında ne zaman gireceğini birkaç kez sormuş olmalarına karşın, “işitemedim, ne diyorlar?” biçiminde tepki göstermiş. Aynı masanın uzak öteki ucunda karşı karşıya oturan iki Türk gazetecisinden Şinasi Nahit arkadaşına usulca masa üstündeki içki şişelerinden birini kimseye belli etmeden iki bacağına arasına yere koyduğunu ve oradan çıkışta odalarında içmeyi sürdürebileceklerini söylemiş. İngilizlerin hemen yanında oturup savaşa girme konusunu işitmediğini söyleyen İnönü ta uzaktaki bu fısıltıyı anlayarak, gazeteciye seslenmiş. “Şinasi, burada içtiklerin yetmedi mi?”

Lozan'a dönelim..

Yabancıların ele geçirip 400 yıldır pekiştirdikleri kapitülasyonlar en çetin konularının birincisiydi. Eski düzende vergiyi Türkler verecek, askere onlar gidecek, cephelerde onlar ölecek, ama kazanç damarlarının üstüne yabancılar tüneyecekti. Demiryolları, madenler, bankalar ve kamu hizmetlerinden kazançlar onların denetimi altındaydı. Lozan'da karşımıza dikilenler alıştıkları

ayrıcılıklarda ısrar ettiklerinde, İsmet Paşa “Je ne peux pas!” (Yapamam) diyordu. O kadar ki, antlaşma bir ara imzalanmadan kaldı. Görüşmeler 21 Kasım 1922’de başlayıp 24 Temmuz 1923 değin sekiz ay sürdü. Arada 4 Şubat’ta kesildi, 23 Nisan’da yeniden başladı.

- **Kapitülasyonların tümünü onlardan kan akıtarak ve diplomasiyle aldık.**

Lozan’a tümü temelde Türklere karşı birleşme ortak paydasında gelmişlerdi. Türk heyeti ise, bu türlü yabancı müdahalesinin Osmanlı devletinin gelirlerine el konması ve parçalanmasında başlıca neden olduğunun bilincindeydi. Heyetimiz bu konuda ne pazarlık, ne ödün kabul etti.

İsmet Paşa, bir ara Amerikan gözlemcisi Büyükelçi Joseph Clark Grew ile de yedi saat konuştu, O’na Türk görüşlerini anlattı. Roderic H. Davison, “Diplomatlar” adlı kitabının bir bölümünde (s. 199-209) kendine pek güvenen Curzon’un taktiklerinin yarar sağlamadığını belirtiyor. Britanya Heyetinden Sir William Tyrrell de yazanağında diyor ki:

- *“İki türlü Türk biliyorduk. Eskiler ve Jön Türkler. İkisi de sahneden silindi. Bu üçüncüsü hiçbirine benzemiyor. Kişiliği toplantıyı çok etkiledi. Şimdi, buranın ağır basan kişisi bu.”*

Bir ara Ankara’ya dönmüş olan İsmet Paşa Lozan’a bir daha gidişinde, Curzon ayrılmış, yerine Rumbold gelmişti. Türkiye gene çok iyi hazırlıklıydı. Her iki taraf da savaş istemediğine göre, anlaşma oldu. Gündemdeki dizelge uzundur. Örneğin: Türk devletinin Trakya, Irak, Suriye ve Ege Denizi’ndeki sınırları; ulusal sınırlar ötesinde Türkiye’nin Mısır, Trablusgarp ve Kıbrıs Adası gibi yerlerden hukuken de çekilmesi; Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıkları; Patrikhanenin konumu; kapitülasyonların tümünden sona erdirilmesi; Türk Boğazlarında sınırlı açıklık; Boğazlar Komisyonu; Düyunu Umumiye, özel borçlar ve sigorta borçları; ahali değış-tokuşu; savaş tutsakları; gömütlükler...

Türk heyeti TBMM’nin kendine verdiği 14 genel hükmün hemen hemen tümünü yerine getirdi. Ekonomi yalnız Türk yasalarına bağılı olacaktı. Kapitülasyonların tümü ve tazminat kaldırıldı, borçlar ileri tarihe atıldı, Musul sorunu ile Türk Boğazlarının yalnız Türk askerinin denetimi altında olması sorunları ertelendi. Britanya Türklerin de bulunduğu Musul ve çevresini ateş-kes antlaşmasından sonra, yani imzasını çiğneyerek ve hukuk-dışı olarak işgâl etmişti. O zaman Suriye cephesinde komutan olan Mustafa Kemâl’in Sadrazam İzzet Paşa’ya bu konuda protestolar yağdırdığı bu bağlamda anımsanabilir. Britanya emperyalizmi oradaki petrolün peşindeydi. Londra Musul’a el koyuşunu, 1925’de Anadolu’nun güney-doğusunda kimi Kürtlerin başkaldırmasıyla birleştirerek kendi yararına sonuçlandırdı. Türk Boğazlarına Türk askeri **1936 Montreux Antlaşmasıyla** girecek ve oradaki Uluslararası Komisyon ortadan kaldırılacaktı.

Lozan’da, böylece, yeni Türkiye ile yedi devlet arasında 24 Temmuz 1923’de çok önemli bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma emperyalist devletler koalisyonuna karşı 20’nci yüzyılın ilk Ulusal Kurtuluş Savaşını başarıyla sonuçlandırmış olan Türkiye’nin var olma istencini barış masasında da kabul ettirmesidir. Sonraki yılların *İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemil Bilsel* Lozan adlı iki ciltlik kitabında der ki:

- “Türk milleti istiklâlini kendi aldı. Bunun bir safhası (aşaması) Lozan’dır.”

Atatürk de 15 Ocak 1923’de:

“Lozan Konferansı basit bir meseleyi hâl ile iştigâl etmiyor (çözümle uğraşmıyor)... Asârın terekküm-ü mesâilini (yüzyılların sorunlarının birikimini) bizden soruyorlar.”

Nutuk'da da diyor ki:

- ***“Lozan Barış Antlaşması Türk Ulusu'nun yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sèvres Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış, ‘büyük bir suikastın inhidâmını (yıkılışını) ifade eder’ bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir ‘siyasal zafer’ yapıtıdır.***

Lozan için dışarıda da genel kanı şudur:

- “Antlaşma Türkler için eşine ender rastlanan bir zaferdir.”

İsmet İnönü yıllar sonra birkaç televizyon ve bir Türk Tarih Kurumu konuşmasında, ayrıca 1966'da evindeki bir konuşmamızda bana da şunu söylemişti:

“**Lord Curzon**’un şu vurgusunu hiç unutmadım. Toplantıda dedi ki:

- *‘İstediklerimizi yeni Türkiye’yi temsil ettiğinizi söyleyerek hep geri çeviriyorsunuz. Hiçbirini kabul etmemeniz üzerine, bunları artık işe yaramıyor diye, çöp tenekesine attığımızı sanmayınız. Her birini gene cebine koyuyorum...’*

Lord Curzon’un bu uyarısını hiç aklımdan çıkarmadım.”

Lozan görüşmeleri yeni Türkiye’nin içte ve dışta dilediği yönde gelişmesi için gerekli altyapının kendine bırakılmasını güvence altına alarak sona erdi. Toplumların egemenlik çabaları sonunda bir çelişkidenden ötekine sürüklenmemeleri için, yüksek teknik ve büyük ekonomik kuruluşlar toplumun denetimi altında olmalıdır. Ulusal kurtuluş akımlarının bir tarihsel işlevi ulus yapısında feodal ilişkileri ve Orta Çağ kurumlarının enkazını yok etmektir. Bunun bir ikiz işlevi de yeni sanayinin genişlemesiyle oluşacak işçi ve sermaye sınıfları çatışmasının kanlı aşamalara dönüşmesini önlemektir.

Bu çerçevede Türk Ulusal Kurtuluş Akımının nesnel konusu hem ulus içinde, hem uluslararası düzeyde çelişkilerin ortadan kaldırılmasıyla, özgür ve ayrıcalıksız bir ulus yaratmaktır. Bu akım ulusun bağımsızlığını hedef tutar, ama yalnızca onun kazanılmasını değil, korunması ve sürdürülmesi için de ulusal birliği zedeleyen zümreci ve sınıfçı baskılara da karşı çıkar.

Ankara Hükümeti önce dışla hesaplaştı, sonra içe yöneldi. Yabancı sorunu çözülmeden içe bakmak olası değildi. Ancak, içte de temel değişiklikler olmadıkça, dıştaki kazanımlar da boşa çıkardı. Dışa ilişkin adımı bir bayrak gibi hemen açanlar **“Altı Ok”**da simgelenen ilkeler toplamını uygulamaya koyuldular.

Mustafa Kemâl Cumhuriyet daha ilân edilmeden İzmir’de toplanan iktisat kongresinde (17 Şubat – 4 Mart 1923) kalkınmanın yol haritasını doğru olarak çiziyordu.

“Köylü milletin efendisidir” sözleri yalnız bir slogan değil, âşârın kaldırılması, devletçe sağlanacak tarım makineleri, tohum ve ilâç, yeni ziraat okulları, Ziraat Bankası kredileri ve köy enstitüleri gibi

okullarda eğitim görecek (eski köy çocukları) öğretmenlerle dört-dörtlük bir kalkınma siyasetiydi. Tarım ürünlerini satın alınan ya da yeni yapılan çok sayıda demiryolu tüketim noktalarına taşıyacak, bu sermaye birimiyle fabrikalar yapılacaktı. Ülkemizde üretilen demiryolu raylarının Almanya'dakinden dört kat daha sağlam ve güvenilir olduğuna ilişkin uzman değerlendirmeleri geldi. Bilim rehber oldu, çağ-dışı düşünceler yerine lâiklik anayasaya girdi. İktidar önce karma, ardından devletçi bir ekonomi siyaseti izledi. Tüm siyasal ortam halkçıydı. Avrupa'da faşizmden kaçanlar aydınların ve sıradan kişilerin ilk tercihi ileri Türkiye Cumhuriyeti'ydi. İnönü'nün gene bana (1966'da) bir kez söylediği gibi, Atatürk ona birlikte iktidarı bırakıp devrimlere karşı çıkmayacak bir muhalefet partisi kurma önerisinde de bulunmuştu. Bütün bunları yaparken, "damarlardaki soylu kan" dediği anlayış gerçekte Türk ulusumuzun daha da zenginleştireceği kendi gizilgücüydü. Sürekli olarak bir kültür devrimcisi olduğundan, yeni toplumu yapıları ve içeriğiyle Türk Gençliğine, yani gelecek kuşaklara bıraktı.

"Ne mutlu Türküm diyene!" sözcükleri de ulusuna inancının bir ifadesidir.

O'nun yeteneklerine inanan ve bu yaratıcılığı bizzat harekete geçirip kanıtlamış önder olarak Türklere kendine güven verme çabasıydı.

Bütün bunlar için **"yurtta barış, dünyada barış"** içtenlikle gerekli olduğundan, bu eksendeki sözleri de yalnız güzel bir slogan değildi. (Türkiye'yi Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile bir araya getiren) Balkan (1934) ve (gene Türkiye'yi Irak, İran ve Afganistan'la aynı safta buluşturan) **Sadaabad (1937) Paktlarında** Türkiye'nin öncülüğünün anlamı budur. Gerçek tehlikenin büyük devletlerden geldiğini bilen Atatürk Avrupa ve Asya komşularımızı bir araya getirmenin en doğru dış siyaset olduğunu biliyordu. Onun başarılı Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras 1970'lerde bana "2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasının olayları Atatürk'ün dış siyaset çizgisinin ve uygulamasının ne denli doğru olduğunu kanıtladı." demişti.

Atatürk'ün öncülüğündeki devrim kasırgasına ilk büyük darbe 1944'de **Köylüyü Topraklandırma Yasa Tasarısının geri çekilmesini ve Köy Enstitülerinin kapatılmasını isteyen büyük toprak ağaları** ve onların sözcüleri vurdular. İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle ortaya çıkan yeni denge özellikle 1990'lardan sonra yeni-sömürgeciliğin çağdaş biçimi olan küreselleşme ve özelleştirmeye yol açtı.

2. Dünya Savaşının sona ermesinden iki yıl sonra (1947) başladığı kabul edilen Soğuk Savaş ortamında, yengin devletlerden biri, giderek birincisi olan ABD etki alanını Doğu Yarı-küresinin dışına taşıyıp Eski Dünya'da da söz sahibi olmak için yeni fırsatlar kolladı. Bu konumda Sovyet Blokuyla açıkça, ama kendi bağlaşıklarıyla da üstü kapalı olarak yarışıyordu. Sermayesi ve askeriyle genişleme önderliğini Britanya'nın elinden aldı. Yaklaşık kırk yıl süren "çift kutuplu" (kimilerine göre, "Üç Kutuplu") dünya düzeni 1980'lerin sonunda ya da SSCB'nin dağılmasıyla (1991) tek bir süper gücün egemenliğine indirildi. Şimdi, "G7" ya da (Rusya'nın eklenmesiyle) "G8" diye anılan endüstrilemiş büyük uluslar topluluğunu kendine birçok yönden bağlamış sayılır.

ABD silâhli kuvvetlerinin bütçesi geri kalanların toplam askerî harcamalarına neredeyse eşittir. Ham madde, ucuz emek ve geniş tüketim pazarı olan her yere "ticarete özgürlük" adına giren çok-uluslu şirketlerde ağırlık ondadır. Dünya iletişim ağı üstünde egemendir. Belirli kilise örgütlerinin desteğini kazanmıştır, kendi siyasi partileri ya bir din partisi olmuş ya da Orta Çağ karanlığıyla flört eden bu gerçek karşısında susmaktadır. Kültür emperyalizminin ustası durumuna gelmiş, "yumuşak propaganda" iklimini yaratmıştır. Petrol ve doğal gaz gibi yaşamsal ham maddelerin olduğu

yerlerde açık ya da gizli müdahaleler yapmaktadır. Örneğin, Sudan'ın bölünmesi din değil, temelde petrol nedeniyledir. Asya, Afrika ve Lâtin Amerika anakaralarını yapısal değişikliklere zorlamıştır.

Küreyle ilgili tüm önemli kararların kimi devlet adamları, para dünyasının devleri ve benzeri seçkinlerin 1954'den bu yana oluşturdukları (ve ilk toplantı yerinden ötürü) "**Bilderberg Grubu**" diye bilinen bir küme tarafından alınıp uygulandığı gerçekçi ama az bilinen bir yorumdur. Ana hedef özelleştirme temelinde küreselleşmedir. Batı'nın önde gelen siyasetçileri, ister iktidarda, ister muhalefet görünümünde olsunlar, tepeden inme bu dar çevrenin ürünüdürler, konumlarını onun onayıyla sürdürürler. Yalnız **Rockefeller** benzeri büyük para-babaları değil, savunma ve dışişleri gibi önemli kuruluşların başlarındaki kişiler de 'icazetlerini' aynı kaynaktan alırlar.

Merkezleri Vaşington'da olan **Dünya Bankası ve IMF** gibi sözde 'uluslararası' ya da Nev York'ta üstlenmiş olan Dış İlişkiler Konseyi gibi Amerikan kuruluşları bu eksenin uygulayıcılarıdır. Bu kuruluşlar yoksulları daha da yoksullaştıran ve eşitsizliği büyüten çağdaş yeni-sömürgecilik araçlarıdır. Kullandıkları yöntem "Havuç ya da Sopa", yani 3. Dünya ülkelerinin seçkinlerini küresel ceza ya da armağan düzeni içinde tutsak durumda tutmaktır.

Birleşmiş Milletler'in de (BM) bir tür bağlayıcı kararlar vermekle yetkili Güvenlik Kurulu bile çoğunlukla beş sürekli üyenin bir tanesinin buyruğu altındadır. Bu örgütün 1945'de San Francisco'da kuruluşundan bu yana altmış sekiz yıl geçmiş olmasına karşın, artık eskimiş antlaşma metninin değiştirilmesi ellinci yılında (1995) bile gündeme alınmamıştır. Oysa, (benim de araştırma düzeyinde katkılarımla) BM merkezlerinden biri olan Viyana'da basılmış olan ve daha demokratik bir dünya düzeni için hazırladığımız kitaplarımız ve içindeki öneriler dikkate alınmamıştır. 2. Dünya Savaşı sonunda yazılmış olan eski metin iki maddesinde Almanya ile Japonya'dan hâlâ "düşman" devletler diye söz etmekte, ancak ABD'ye katılmadığı her kararı veto etme ayrıcalığı tanımaktadır.

Avrupa Birliği gibi birleşmeler de bu genel tasarının parçalarıdır. Tekelci sermayenin dilediği yönde birleşme bir yana, yalnız SSCB ve Yugoslavya gibi federal yapılar değil, Irak, Suriye ve Sudan benzeri ulus-devletler de bölünme yolundadır. **Çok-uluslu şirketler ulusal sınırlara saygı duymuyor.** Bu yaklaşımın bir parçası olarak, kendi bölgemizin de "**Büyük Orta Doğu Projesi**" (**BOP**) kapsamında değiştirilmesi de emperyalizmin gündemindedir. Genel sahnede özellikle Amerikan emperyalizminin en yakın bağlaşıkları baskıcı düzenlerdir.

Berlin Duvarı yıkılıp Sovyetler Birliği dağılınca, silâh üretimi ve haber alma eylemini durdurmak istemeyen savaşçı çevreler Kosova, Afganistan, Irak ve Suriye gibi yeni hedefler bulma peşine düştüler. Aynı merkezlerin denetimi altında olan dünya iletişim ağı bir yanlış bilgilendirme yumağıdır. Sıradan yurttaşın bilgi kaynağı *Rupert Murdoch ya da CNN gibi medya ağalarının* gerçekleri gizleyen ahtapot kollarıdır. Hıristiyan dininin Evangelistler, Pentakosteller ve İsa'nın Tanıkları gibi mezhepleri, sırtlarını sözde Tanrı'ya dayayarak 'Allah'ın Oğlu' dedikleri İsa'nın yeryüzüne gene geleceğini, kuracağı sözde 'Tanrı'nın Ordusu'nun başkomutanı olarak kendinden olmayanları Orta Doğu'daki son 'kıyamet' çatışmasında perişan edeceğini ileri sürmektedirler. Korkunç bir çocuk masalı ya da deli saçması gibi gelen bu kitapların Amerika'da 65 milyonu aşan sayılarda alıcı bulduklarını Viyana'da ve Penang'da (Malezya) ayrı ayrı basılmış olan kitaplarımda ayrıntılarıyla anlatmışım.

Ülkemiz de bir süredir bu askerli, şirketli, mezhepli, medyaly ve akademik genel saldırının hedefleri içindedir. Devletimizin karar yerlerinde sözlerini dinleten ve kürsülerimize çağrılan sözcüleri

Atatürk'ü artık unutmamızı, bölgemiz sınırlarının artık değişeceğini, IMF reçetelerini bağlı kalmamızı ve özelleştirme ile küreselleşmeye karşı ve ulus-devlet konumunda direnen başka iktidarları devirmede yardımcı olmamızı önermektedirler.

Cumhuriyet düzeni terkedilip "ılımlı" yaftasıyla sultanlığa ve halifelığe, hattâ Amerika'da da iyi işlemeyen başkanlık düzenine özenmenin gereği yoktur. Amerika'da bağımsızlıktan önce de "devletler" (states) bulunduğu için federasyona şemsiyesi ister istemez seçilmiştir. Okyanusya'da aralarında binlerce kilometre olan adalar arasındaki federasyonlar da bu nedenle kaçınılmazdır. **"Gerçek yol gösterici olarak bilim"**in belirlendiği Atatürk yıllarında devletin dini terk etmediğinin hem **Kemâlizm**'in felsefesini bildiğim, hem de o yılları yaşadığımdan ötürü biliyorum. Özel girişimi yasaklamayan devletçiliğin ülkemize kısa sürede neler kazandırdığının sayılarla bilincindeyim. Ulusçulukta ırkçılık değil, haklı bir gururlanma görüyorum. Öte yandan, emperyalizmin kendi amaçları uğruna desteklediği ayrılıkçılığın bir ulusal kurtuluş akımı olamayacağını başka ülkelerdeki örneklerle de, ona ilişkin kuramlarla da iyi bilmekteyim.

Halkçılığın oy avcılığı değil, erkek-kadın eşitliğini sağlamak, onlara hizmet etmek için fabrika, demiryolu, ücretsiz sağlık ve eğitim götürmek olduğunu anlamalıyız.

İnsan ve ham madde kaynaklarımızı yabancıların buyruğuna vermek, bizi Lozan'dan önceki döneme götürür.

Topraklarımızı ve Türk Devrimi'nin bize kazandırdıklarını tartışmaya açamayız. Hiçbir iktidar bunu yapmağa yetkili değildir.

Prof. Seha L. Meray'in sekiz cilt olarak Türkçeye çevirdiği **Lozan tutanakları ve belgeleri**, tavrımızın ne denli ödünsüz olduğunun kanıtlarıdır.

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV
24 Temmuz 2013